

brodski promet. Potonjom jedinicom »Atlas« se pretvorio u agenciju s najvećom turističkom flotom na Jadranu. Posebno važno mjesto u organizacijskoj strukturi »Atlasa« imale su filijale i podružnice koje su otvarane u primorskom i kontinentalnom dijelu Jugoslavije. Autor se u ovoj monografiji osvrnuo na inozemni turizam kao važno odjeljenje »Atlasovog« poslovanja, odnos agencije prema stranim partnerima, a predstavio je i prospekte, plakate, letke i naljepnice kao važan sastojak »Atlasove« promidžbene djelatnosti. Povjesničari i ostali istraživači radničkog samoupravljanja zamijetit će kako u monografiji postoji poglavlje koje se bavi »Atlasovim« Radničkim savjetima, OUR-ima, partijom i sindikatima. U monografiju je uvršten i popis svih direktora ove putničke agencije s kratkom biografijom.

Poviješću Dubrovnika bavili su se mnogi domaći i strani istraživači, ali malo je onih koji su se bavili poviješću turizma koji je na području Dubrovnika predstavljao jednu od najvažnijih gospodarskih grana. Pored toga, malo je i onih istraživača koji su se bavili poviješću putničkih i turističkih agencija. U ovoj monografiji, autor Lukša Lucianović analizirao je nastanak, rast, procvat i propast turističke agencije »Atlas« imajući pritom na umu kontekst vremena u kojek je ova agencija nastala, razvijala se i prestala postojati. Monografija »Atlas, Pet slova koja život znače« uspješan je prikaz jednog malenog dijela dubrovačke lokalne, ali i hrvatske povijesti te naposljetku povijesti turizma. Posebnu vrijednost ove monografije predstavlja pregršt slika i tablica koje dodatno obogaćuju sadržaj monografije koja će nesumnjivo potaknuti sadašnje i buduće povjesničare da istražuju povijest turizma na lokalnoj i nacionalnoj razini.

Igor JOVANOVIĆ

### **TRISCHLER, HELMUTH (ED.), »ANTHROPOCENE: ENVISIONING THE FUTURE OF THE AGE OF HUMANS«, RCC PERSPECTIVES, MUNICH, 2013, NO 3.**

Tematika ove vrlo zanimljive i na razmišljanje poticajne publikacije bazirana je na proučavanju jedne epohe geološke povijesti Zemlje. Ona nosi naziv epoha antropocena i karakteristična je po tome što ljudi svojim aktivnostima, djelovanjem itekako utječu na ekosistem planete Zemlje. Kako je analizirano, epoha holocena traje do danas, a u njoj je došlo do stabilizacije klime, te je ljudskoj vrsti omogućen dalji razvoj. Ipak, prisutna je paradigma da se period holocena davno završio i da je nastupio novi, antropocen.

Dileme i rasprave oko točnog početka epohe antropocena su česte, ali još uvijek neutvrđene, baš kao i sama epoha, koja za sada nije priznata. Bez obzira na to, o njoj se ipak piše i govori, a ne treba zaboraviti i koliko je tematika djelovanja čovjeka na okoliš tretirana u radovima koji se tiču ekopovijesti. Kako bi šira zajednica odobrila epohu antropocena, kao novu, nasljednicu holocena, nije dovoljna samo općepoznata činjenica da je čovjek utjecao na ekosistem planeta, već i to da je ljudsko djelovanje dovelo do ogromnih promjena na slojevima stijena, čime zaista nastupa nova geološka epoha.

\* \* \*

Vrijedno djelo »Antropocene: Envisioning the Future of the Age of Humans« nastalo je zahvaljujući *RCC Perspectives*, publikaciji otvorenog tipa, koja obuhvaća niz radova i eseja koji se odnose na povijesti okoliša, konkretno okoliša, ali i srodna područja. Takvi radovi nastaju iz znanstvenih aktivnosti *Rachel Carson Center for Environment and Society* i aktualnih tema u društvu. Amalgamacijom ideja i empirijskih zaključaka potiču se nove perspektive o kompleksnom odnosu prirode i kulture, a važno je spomenuti i to da je jedan od ciljeva *RCC Perspectives* premostiti uspostavljene granice između znanstvene i neznanstvene publike kroz međunarodni dijalog.

Autori koji su pisali članke za ovu publikaciju, na čelu sa urednikom Helmuthom Trischlerom, koji je napisao uvodni dio, jesu Reinhold Leinfelder, Christian Schwagerl, Jens Kersten, Nina Mollers i Sabine Wilke. Radi se o autorima različitih profila; pravnici, geolozi, biolozi, povjesničari, germanisti.

Spajanjem njihovih raznolikih istraživanja tretiranih iz različitih uglova, a koji su u svojoj podlozi obojeni fenomenom antropocena, pokazuju vrijednost ovakvog projekta kao multidisciplinarnog.

Djelo je koncipirano tako da pored uvoda koji je napisao Helmuth Trischler se sastoji još od pet dijelova: *Assuming Responsibility for the Anthropocene: Challenges and Opportunities in Education* (Reinhold Leinfelder), *Neurogeology: The Anthropocene's Inspirational Power* (Christian Schwägerl), *The Enjoyment of Complexity: A New Political Anthropology for the Anthropocene?* (Jens Kersten), *Cur(at)ing the Planet-How to Exhibit the Anthropocene and Why* (Nina Möllers) i *Anthropocenic Poetics: Ethics and Aesthetics in a New Geological Age* (Sabine Wilke).

U uvodnom dijelu, Helmuth Trischler navodi najbitnije karakteristike epohe antropocena, od prvog spomena, sve do ubrzanosti i veće popularnosti. Predstavlja današnju percepciju pojma koji je u velikoj mjeri nepoznat u javnosti, kroz podatke određenih ispitanika i njihovoj upoznatosti sa antropocenom. Temeljna teza antropocena jeste da je čovječanstvo utjecalo na prirodu tijekom posljednjih godina, tako što se pojavio novi ljudski sloj u geološkom zapisu, pa je opravdano nazvati antropocen kao »doba čovječanstva«. Autor se dotiče i epohe holocena, a uz to ukazuje na aktivnost humanističkih istraživanja baziranih na brojnim konferencijama i radionicama koje imaju za cilj da podignu svijest o epohi antropocena. Činjenica jeste da većina znanstvenika antropocen razumije kao novi, široki okvir kroz koji je moguće preispitati odnos prirode i kulture, okoliša i društva. Takav stav doveo je do okupljanja istraživača u mnogim zemljama na velikim konferencijama i radionicama u svrhu formiranja novih programa za istraživanje, podučavanje i javno obrazovanje. Zbog toga antropocenska teza zahtijeva transdisciplinarnost. Spominje i formiranje velikog projekta »Anthropocene«. U konačnici, u ovom uvodnom dijelu ponuđene su osnovne teze koje će biti dalje razrađene. Na osnovu njih, autor je ukazao na to da ovakvo djelo predstavlja nove perspektive o antropocenskoj hipotezi, u svrhu poticanja novih rasprava, a time ljudi ne bi bili osvajači nego sudionici u oblikovanju prirodnog okoliša.

Rad autora Reinholda Leinfeldera, pod nazivom *Assuming Responsibility for the Anthropocene: Challenges and Opportunities in Education*, ukazuje u početnim dijelovima na velike implikacije u raznim sektorima, koje nosi epoha antropocena, koja se temelji na djelovanju čovječanstva na sustav Zemlje. Autor navodi kako antropocen odražava kolektivnu odgovornost za budućnost svijeta i što je najvažnije, da se može koristiti za stvaranje održivog svijeta za generacije koje dolaze. Glavna teza jeste oblikovanje održivog antropocena, legitimacijom znanosti i tehnologije sa naglaskom na obrazovanje, koje predstavlja najjači alat za preobrazbu i formiranje antropocena u kojem je vrijedno živjeti. Rad ukazuje na praktične primjere na putu ka reorganizaciji obrazovnih sustava i obrađuje šire teze koje se tiču sličnih pitanja, između ostalog, treba spomenuti bitno učenje iz povijesti. Za kraj, autor ističe bitnost učenja za razumijevanje antropocena oblikovanog kroz načina života kompatibilan sa planetarnim i društvenim granicama. Dakle, da je činjenica da ljudska gospodarstva i druge aktivnosti moraju postati kompatibilne sa prirodom. Jer zaista, put nazad do holocena nije moguć, a ni poželjan, već put prema održivom antropocenu jeste težnja, koja nije jednostavna.

*Neurogeology: The Anthropocene's Inspirational Power* autora Christiana Schwägerla, predstavlja prvenstveno koncept antropocena, epohe gdje je budućnost Zemlje za razliku od pleistocena i holocena oslikana ljudskim djelovanjem. Tim djelovanjem, dolazi do mijenjanja ključnih parametara geološkog, biološkog i kemijskog sustava i karaktera. Autor u ovom radu nudi zanimljivo stajalište prema kojem je planeta ušla u razdoblje onoga što bi se trebalo zvati »neurogeologija«, koju definira kao mentalna stanja i rezultirajuća djelovanja pojedinih ljudi, skupina i kolektiva stvarajući novi način planetarnog razvoja koji kombinira ljudsku infrastrukturu i tehnologije s novim ekosustavima, višom kemijskom i geološkom raznolikošću, promijenjenom klimom, pa čak i potpuno novim životnim oblicima. Također, autor navodi dva primjera neurološke moći pojedinaca, koja su ostavila značajan trag u povijesti. Piše i o antropocenskom dobu s neurološkim karakterom, gdje ističe ljudsko djelovanje i pridružuje se kratkoročnim, naizgled prolaznim procesima u ljudskom mozgu s vremenskim snagama geologije. Važno je spomenuti da ukazuje na buduću znanost o neurogeologiji koja može istražiti kako ćemo se susresti u budućnosti sa prirodom i kakve to posljedice na nas ostavlja. Iako postoji skepticizam po pitanju korisnosti i valjanosti ideje antropocena, nagovještava kako se ideja razvija sa uzemljenjem u znanosti i

doprinosima iz mnogih perspektiva. U zadnjem dijelu rada, navodi da je antropocen ipak samo trenutak na geološkoj skali, ali da ranije epohe nisu igrale bitnu ulogu u svakodnevnom životu, za razliku od antropocena, jer je to epoha koja se odnosi na sve i pripada svima.

Autor Jen Kersten u svome radu *The Enjoyment of Complexity: A New Political Anthropology for the Anthropocene?* ističe kako koncept antropocena ukazuje na novu političku antropologiju koja se fokusira na ljudsko uživanje složenog svijeta. Kroz utjecaj čovjeka na okoliš, pojašnjena je neraskidiva veza društvenih, gospodarskih i ekoloških konteksta. Predstavljena su tri perioda antropocena, prema kronološkim odrednicama i pojašnjen »antropocenski koncept« koji je oblikovan od strane politike i upravljanja, te pojašnjava razlike antropocena od drugih geoloških klasifikacija. Autor diskutira o političkoj antropologiji i ukazuje na dva modela koja koristi za prikazivanje promjena paradigmi u političkoj antropologiji, a to su Homo sapiens pauper Hobsa i Homo sapiens luxus Sloterdijkija. Također, ističe kako društveni, politički i ekonomski interesi ugrožavaju pojedine ekosustave i ekološku ravnotežu cijeloga svijeta, te piše o pristupu upravljanju antropocenom. Ipak, ukazuje da su ljudski mentalni kapaciteti ograničeni na »ekologiju neznanja«, te da zbog toga ljudi nemaju neku dugu budućnost u antropocenu. Zbog toga, ako se teži ka nekoj promjeni, nužno je razviti antropocensku kulturu, koja je dosta složena.

*Cur(at)ing the Planet-How to Exhibit the Anthropocene and Why* je rad autorice Nine Mollers, koja na početku definira epohu antropocena, ističući kako kao takva, epoha antropocena prikazuje i koncept koji je karakterističan po raznovrsnim problemima i ekološkim izazovima, uz otvorenost za raspravu i interpretaciju u svrhu razvijanja mehanizma, strukture i vrijednosti za oblikovanje i život u njoj. Autorica se drži toga da se epoha antropocena jasno očituje u prirodi koja je promijenjena ljudskom intervencijom. Posebno je interesantna podloga uklapanja antropocena u tradiciju muzeja. Muzejski objekti, koji su usidreni u prošlosti, za nju su pogodni za konkretizaciju antropocena, nudeći temelj za razmišljanje i raspravu antropocenskih pojava i učinaka. Dakle, smatra da prostorna izložba pruža više perspektivnih pristupa fenomenima antropocena, potičući interakciju, sudjelovanje i diskusiju. Navodi i izložba u Deutsches Museumu, a nudi i prvi korak u stvaranju otvorenog, informativnog i nadahnutog prostora za razmišljanje i participativnu raspravu o antropocenu i kako živjeti u njemu. Autorica predstavlja u radu i pregled izložbe i njen cilj, koji je informiranje posjetitelja o antropocenu kao znanstvenoj hipotezi i globalnoj viziji o ulozi ljudi na Zemlji.

Rad *Anthropocenic Poetics: Ethics and Aesthetics in a New Geological Age*, Sabine Wilke prikazuje koliko ideja antropocena iz geoloških oblasti može otići dalje u druge oblasti. Na početku autorica predstavlja koncept antropocena kao ozbiljan izazov osnovnim aksiomima zapadne metafizike, posebno transcendentalne filozofije Immanuel Kanta, a onda prelazi na postkantsku metafiziku, koja dovodi u pitanje ideju antropocena. U radu je navedeno i to kako koncept antropocena ima zanimljive posljedice ako se primjenjuje na kulturu i društva, zatim je prikazana uloga književnosti, jer književnost pomaže da shvatimo da se u antropocenskim ljudskim osjećajima može pripisati okoliš i da ljudi pate od degradacije okoliša. U poeziji se ovi obrasci modeliraju kao poetska praksa koja pokazuje kako su, suočeni s klimatskim promjenama i drugim zastrašujućim problemima, ljudi i okoliš podjednako patili. Sve to ukazuje na kombinacija etike (globalne ekološke pravde i odgovornosti za budućnost) i estetike (ekološke međusobne povezanosti) koja će odrediti pjesničku praksu u antropocenu. Autorica za kraj ističe kako u doba kada priroda i kultura zajedno čine cjelinu našega svijeta, umjetnost ima sposobnost istražiti konceptualne prostore antropocena.

\* \* \*

Iz svega prezentiranog u zborniku, zaključna linija slijedi da je utvrđen utjecaj ljudskih aktivnosti koji ostavljaju trag na geološkom planu, što neminovno dovodi do nove geološke epohe, antropocena. Svaki od ovih radova iz različitih perspektiva dočarao je shvaćanje ove veoma važne, a još uvijek neprihvaćene epohe antropocena. Jedino još jedna stvar ostaje nedorečena, a to je teza da li epoha antropocena, ljudskom krivnjom, planetu Zemlju čini nenastanjivom za ljude?

Dina PAŠIĆ

*Ekonomaska i ekohistorija*  
*Economic- and Ecohistory*

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

---

Tema broja / Topic

Iz povijesti šuma sjevernog i istočnog Jadrana  
*From the forest history of the northern and eastern Adriatic*

Volumen XIV / Broj 14  
Zagreb – Samobor 2018  
ISSN 1845-5867  
UDK 33 + 9 + 504.3

**Nakladnici / Publishers:**

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju  
*Society for Croatian Economic History and Environmental History*  
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb  
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879  
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani  
p.p. 132, 10430 Samobor  
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321  
e-mail: meridijani@meridijani.com  
www.meridijani.com

**Sunakladnik / Co-publisher:**

Ekohistorijski laboratorij Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije  
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu  
www.ffzg.unizg.hr; http://ckhis.ffzg.unizg.hr/

**Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:**

Hrvoje Petrić

**Uredništvo / Editorial Staff:**

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Močanin,  
Hrvoje Petrić, Drago Rokсандić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

**Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:**

Drago Rokсандić – president/predsjednik (*Zagreb*), Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Marija Benić Penava (*Dubrovnik*), Slaven Bertoša (*Pula*), Zrinka Blažević (*Zagreb*), Tatjana Buklijaš (*Auckland, New Zealand*), Ljiljana Dobrovšak (*Zagreb*), Goran Đurđević (*Požega*), Josip Faričić (*Zadar*), Borna Fürst Bjeliš (*Zagreb*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Egidio Ivetic (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb*), Ivan Mirnik (*Zagreb*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb*), Hrvoje Petrić (*Zagreb*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordana Ravančić (*Zagreb*), Marko Šarić (*Zagreb*), Mladen Tomorad (*Zagreb*), Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Zagreb*), Frank Zelko (*Burlington, VT, SAD*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek*), Ivana Žebec Šilj (*Zagreb*)

**UDK oznake članaka / Article's UDC markups:**

Ivica Zvonar

**Prijelom / Layout:**

Saša Bogadi

**Za nakladnike / Journal directors:**

Petra Somek, Hrvoje Petrić, Vesna Vlahović-Štetić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

**Tisak / Print by:**

Bogadigrafika, Koprivnica 2018.

**Adresa uredništva / Mailing addresses:**

Hrvoje Petrić (editor/urednik)  
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet  
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb  
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr  
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

**Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH**

**Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia**

**Na naslovnici / Cover:**

Greening Istria: San Donat, up the Mirna valley 2018 (Photo E. Johann)

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA